

دوفصلنامه تاریخ علوم و فناوری دوره اسلامی
سال نهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹
شماره پیاپی: ۱۸

صاحب امتیاز: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب
مدیر مسئول: اکبر ایرانی
سر دبیر: محمد باقری
مدیر داخلی: زینب کریمیان
ویراستار: پویان رضوانی
اجرای جلد: محمود خانی

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شاملوفرد

همکاران علمی

حسن امینی * حمید بهلول * پویان رضوانی * فاطمه سوادی * حنیف قلندری * یونس کرامتی * امیرمحمد گمینی
شمامه محمدی فر * راضیه سادات موسوی * یونس مهدوی * سجاد نیکفهم خوبروان

مشاوران علمی

پرویز اذکائی * یوسف ثبوتی * توفیق حیدرزاده
محمدابراهیم ذاکر * حسن طارمی * حمیدرضا گیاهی یزدی
مهدی محقق * حسین معصومی همدانی * محمدجواد ناطق * سیدحسین نصر
علی بابایف (جمهوری آذربایجان) * جان لنارت برگرن (کانادا) * گلن وان بروملن (کانادا) * احمد جبار (فرانسه)
سرگی دمیدوف (روسیه) * رشدی راشد (فرانسه) * جمیل رجب (کانادا) * سری رامولا سارما (آلمان)
ژاک سزبانو (سوئیس) * جورج صلیبا (امریکا) * حکیم سید ظل الرحمان (هند) * رادا چاران گوپتا (هند)
مصطفی موالدی (سوریه) * یان پیتر هوشندایک (هلند) * میچیو یانو (ژاپن)

تصویر پشت جلد: نقش کاشیکاری در آرامگاه سیده نفیسه در قاهره (بنگرید به مقاله نقوش هندسی هنر اسلامی در
همین شماره میراث علمی)

نشانی مجله: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و ابوریحان، ساختمان فروردین، شماره ۱۱۸۲، طبقه چهارم، شماره ۱۶
کد پستی: ۹۳۵۱۹-۱۳۱۵۶ تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲ دوزنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
miraselmi@mirasmaktoob.ir / miraselmi90@gmail.com

بها: ۶۰۰۰۰۰ تومان

فهرست

۱ | سرسخن

مقاله

- ۳ نقوش هندسی هنر اسلامی
اریک پروگ، ترجمه نرگس عصارزادگان
- ۱۳ دیوفانتوس، کرجی و معادلات درجه دوم
جفری ا. اوکس، ترجمه محمدمهدی کاوه‌پزیدی
- ۴۲ ساعت‌های آفتابی در تونس و دیگر کشورهای قلمرو تمدن اسلامی
فتحی جری، ترجمه مهسا راقب
- ۵۴ نکاتی پیرامون تصحیح نسخه‌های خطی نجوم دوره اسلامی
احمد دلال، ترجمه پویان رضوانی
- ۶۵ دو متن کهن فارسی درباره زمان‌سنجی با سایه و تعیین اوقات نماز
پویان رضوانی، ترجمه نسرین حکمی
- ۸۳ زیج خوارزمی
بنو وان دالن، ترجمه محمد باقری
- ۹۸ پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران
حنیف قلندری

معرفی کتاب

- ۱۲۷ *بازنامه ناصری*
شمامه محمدی‌فر

نسخه‌های خطی

- ۱۳۱ نسخه تازه یاب *شمس الحساب الفخری*
و انتقال از *المهرشد فی الحساب*
علی صفری آق‌قلعه

یادنامه‌ها

- ۱۳۸ والتر هینتس: بنیان‌گذار ایران‌شناسی نوین در آلمان
انوشه هادزاد
- ۱۵۵ بانوی خورشید
نفیسه نعیمی‌پور
- ۱۵۸ درگذشت ریچارد لورچ تاریخ‌نگار دوره اسلامی
بنو وان دالن، منسو فولکرکس و محمد باقری

رسائل

- ۱۶۱ رساله حساب آتانیای شیرازی
سهاک کوکیان، ترجمه حسن امینی
- ۱۷۲ دو رساله کهن درباره قطب‌ها
پترا گ. اشمیدل، ترجمه نرگس عصارزادگان

بانوی خورشید

نفیسه نعیمی پورا^۱

«درسی که با یک معلم خوب شروع می‌کنید، مجذوب آن می‌شوید. من واقعاً مجذوب رشته فیزیک شدم چون معلم خیلی خوب بود.»

این‌ها گفته‌های خانم دکتر آلتوش طریان است؛ اولین اخترفیزیک‌دان زن ایرانی که در حوزه فیزیک خورشیدی تحقیق می‌کرد و از بانیان اولین رصدخانه فیزیک خورشیدی ایران در دانشگاه تهران بود.

دکتر آلتوش طریان در تاریخ ۱۸ آبان ۱۳۹۹ در تهران از پدر و مادری تحصیل کرده و هنرمند که از ارمنیان ایران بودند به دنیا آمد.

مادرش (وارتو طریان) زاده تهران بود و تحصیل کرده رشته ادبیات از سوئیس؛ اما پدرش (آرتو طریان) از ارمنیانی بود که از ارمنستان به جلفا آمده بودند و دانش آموخته رشته نمایش و بازیگری از مسکو بود. آن‌ها هر دو از هنرمندان قدیمی تئاتر ایران بودند.

دکتر طریان در مصاحبه‌ای می‌گوید:

پدرم را از ارمنستان به جلفا آوردند. البته ارمنیان از آسیای صغیر آمدند که نصف آن ارمنستان بود و نصف دیگر آن هم یونان. پس از حمله ترک‌ها به آسیای صغیر، آن‌ها شروع به کشتار کردند. ارمنیانی که توانستند از آنجا فرار کنند می‌خواستند خودشان را به ایران برسانند اما باید از رودخانه‌ای می‌گذشتند. خیلی از آنها خود را در رودخانه انداختند و از جسدهایشان پلی ساخته شد تا دیگران بتوانند از آن رد شوند. ابتدا وارد آذربایجان شدند و بعد کم کم به جلفا آمدند. در آن زمان شاه عباس تکه‌ای زمین به ارمنیان داد و گفت بروید آنجا زندگی کنید.

آلتوش طریان در شش سالگی وارد مدرسه ارمنیان شد و در چهارده سالگی کلاس نهم را تمام کرد، اما چون نمی‌توانست بیش از نه کلاس در آن مدرسه درس بخواند برای ادامه تحصیل در دوره

۱. مربی نجوم آماتوری، nafisehnaimypour@gmail.com

متوسطه به دبیرستان انوشیروان دادگر رفت. سپس وارد دانشگاه شد و توانست در سال ۱۳۲۶ شمسی مدرک کارشناسی خود را در رشته فیزیک از دانشگاه تهران بگیرد. در همان سال در آزمایشگاه فیزیک دانشکده علوم استخدام و پس از یک سال به عنوان متصدی عملیات آزمایشگاهی در دانشکده علوم منصوب شد.

دکتر طریان در مستند تلویزیونی «سوی خورشید» می گوید:

«خانواده‌ام خیلی علاقه‌ای نداشتند که من در رشته علوم تحصیل کنم. از آنجا که من دستی هم در نویسندگی داشتم، ترجیح می‌دادند در

رشته ادبیات درس بخوانم، ولی چون من خیلی به فیزیک علاقه داشتم و پدر و مادرم هم افراد روشنفکری بودند نمی‌خواستند این را به من تحمیل کنند و گفتند خیلی خوب هر چه دلت می‌خواهد بخوان.»

«از بچگی می‌گفتند ریاضیات به چه درد دخترها می‌خورد؟! من می‌خواستم ثابت کنم دخترها و پسرها هیچ فرقی با هم نمی‌کنند و اگر استعداد و پشتکار داشته باشی هر کاری می‌توانی بکنی.»

همچنین تعریف می‌کند:

«وقتی از مادرم پرسیدند اگر بین دختر و پسر برای ادامه تحصیل فقط یکی را بتوانی انتخاب کنی چه تصمیمی می‌گیری؟ او پاسخ داد دخترم را انتخاب می‌کنم چون در جامعه ما پسر از هر راهی شده می‌تواند امرار معاش کند ولی دختر باید حتماً دارای تحصیلات عالی باشد تا در جامعه حرفی برای گفتن داشته باشد.»

دکتر طریان پس از مدتی فعالیت در دانشگاه تهران موفق به دریافت بورسیه از دانشگاه سوربن فرانسه شد، اما متأسفانه با مخالفت دکتر محمود حسابی مدیر وقت گروه فیزیک دانشگاه تهران مواجه شد که به او گفته بود: «تا همین اندازه درس خواندن برای یک خانم کافی است.»!!!

همین باعث شد تا دکتر طریان با هزینه شخصی خودش به فرانسه برود و در بخش فیزیک اتمسفر دانشگاه سوربن پاریس به تحصیلاتش ادامه دهد و دانشنامه دکتری دولتی‌اش را در سال ۱۳۳۵ خورشیدی از آن دانشگاه دریافت کند.

با اینکه تدریس در دانشگاه سوربن به او پیشنهاد شد، به دلیل روحیه وطن‌پرستی به ایران بازگشت و با رتبهٔ دانشیاری در رشتهٔ ترمودینامیک گروه فیزیک دانشگاه تهران مشغول به تدریس شد. در سال ۱۳۳۸ دولت فدرال آلمان غربی بورس مطالعهٔ رصدخانهٔ خورشیدی در اختیار دانشگاه تهران گذاشت. دکتر طریان برای این بورس انتخاب شد و از فروردین ۱۳۴۰ به مدت ۴ ماه به آلمان رفت و پس از انجام مطالعاتش دوباره به ایران بازگشت. در سال ۱۳۴۳ به مقام استادی رسید و بدین ترتیب اولین فیزیک‌دان زنی شد که کرسی استادی گرفته است.

پس از اینکه به عضویت کمیتهٔ ژئوفیزیک دانشگاه تهران درآمد، در سال ۱۳۴۸ به ریاست گروه تحقیقات فیزیک خورشیدی مؤسسهٔ ژئوفیزیک دانشگاه تهران منصوب شد و در رصدخانهٔ فیزیک خورشیدی که خودش از بنیان‌گذاران آن بود به فعالیتش ادامه داد. به گفتهٔ دانشجویانش او معلمی بسیار مهربان و صمیمی بود. نه تنها شاگردان خودش بلکه دانشجویان دیگری که مستقیماً شاگرد او نبودند نیز او را بسیار مهربان و دوست‌داشتنی می‌خواندند. دکتر طریان با وجود اینکه هنوز می‌توانست فعالیت‌های علمی بیشتری داشته باشد در سال ۱۳۵۸ بازنشسته شد.

آلنوش طریان در سال‌های جوانی به مردی علاقه‌مند بود، اما مرگ او سبب شد تصمیم بگیرد هرگز ازدواج نکند. او هیچ وارثی نداشت و علاقه‌اش به علم و مهربانی‌اش باعث شد تا وصیت‌نامه‌ای نوشت و در آن منزل مسکونی‌اش را در زمان حیاتش وقف ارمنیان جلفا و دانشجویانی کرد که مسکن مناسبی ندارند.

در طول سال‌های پر بار عمر این بانوی بزرگ، بارها در مراسم متعددی از ایشان تقدیر شد. همچنین در سال ۱۳۸۹ مراسم جشن نودمین سالروز تولد خانم دکتر آلنوش طریان، نخستین بانوی فیزیکدان ایران، مادر ستاره‌شناسی، در محل باشگاه آارات تهران و به همت انجمن بانوان ارمنیان ایران و مؤسسهٔ ترجمه و تحقیق هور برگزار شد.

«پایه‌گذار نخستین رصدخانهٔ فیزیک خورشیدی» و «اولین بانوی مدرس اختر فیزیک» سال‌های پایانی عمرش را در کنج آسایشگاهی در تهران (آسایشگاه سالمندان توحید) گذراند. سرانجام در اسفند ماه سال ۱۳۸۹ در سن ۹۰ سالگی بر اثر پیری درگذشت.

پیکر این بانوی پرافتخار در گورستان ارمنیان تهران آرمیده است.

